

مهارت‌های اجتماعی و مشکلات رفتار کودکان پیش دبستانی ایرانی

Social Skills and Behavior Problems of Iranian Preschoolers

Beheshteh Abdi

M. A. in Psychology

Iranian Academic Center for Education Culture and Research

Teacher Training Branch

بهشته عیدی*

کارشناس ارشد روان‌شناسی

جهاد دانشگاهی واحد تربیت معلم

Abstract

Parents (n = 1001) and teachers (n = 284) of 518 girls and 483 boys (aged 3-5 years old), answered the Social Skills Rating System-Parent and Teacher forms (Gresham & Eliot, 1990), which aimed to measure their children's social skills, internalizing problems, and externalizing problems based on gender differences. The results of a MANOVA showed that, according to parents and teachers, girls scored higher than boys on the social skills (cooperation, responsibility and self control) and internalizing problems (sadness, depression and loneliness) subscales. Boys scored higher than girls on the externalizing problems (aggression, poor control of temper, arguing) subscale. Parents' ratings did not show a significant difference between girls and boys' measurements of assertiveness.

Key words: social skills, internalizing problems, externalizing problems, gender, preschoolers.

Contact information: b_abdi2006@yahoo.com

چکیده

با هدف اندازه‌گیری مهارت‌های اجتماعی، مشکلات درونی‌سازی شده و مشکلات برونی‌سازی شده براساس تفاوت‌های جنس در کودکان، والدین (n = ۱۰۰۱) و مربیان (n = ۲۸۴) ۵۱۸ دختر و ۴۸۳ پسر (۳ تا ۵ ساله)، به فرم‌های والد و مربی نظام رتبه‌گذاری مهارت‌های اجتماعی (گرشام و الیوت، ۱۹۹۰) پاسخ دادند. نتایج تحلیل واریانس چند متغیری نشان دادند که برحسب رتبه‌گذاری والدین و مربیان، در زیرمقیاس‌های مهارت‌های اجتماعی (همیاری، خودمهارگری و مسئولیت‌پذیری) و مشکلات درونی‌سازی شده (غمگینی، افسردگی و تنهایی) دختران رتبه‌های بالاتر از پسران به دست آوردند. پسران در مقایسه با دختران، رتبه‌های بالاتری در زیرمقیاس مشکلات برونی‌سازی شده (پرخاشگری، مهار ضعیف خلق و بحث با دیگران) کسب کردند. رتبه‌گذاری والدین برای نمره‌های جرئت‌ورزی در دختران و پسران تفاوت معناداری را نشان نداد.

واژه‌های کلیدی: مهارت‌های اجتماعی، مشکلات درونی‌سازی شده، مشکلات برونی‌سازی شده، جنس، کودکان پیش دبستانی.

received : 12 Jan 2008

دریافت : ۸۶/۱۰/۲۳

accepted : 27 Apr 2008

پذیرش : ۸۷/۲/۸

* این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی روان‌سازی، اعتباریابی و هنجاریابی سیستم درجه‌بندی مهارت‌های اجتماعی SSRS در کودکان ۳ تا ۵ ساله شهر تهران است که اعتبار آن توسط جهاد دانشگاهی واحد تربیت معلم تأمین شده است.

مقدمه

هاوزی و سوول، ۱۹۹۵)، والدین و مربیان، به‌عنوان مهمترین منابع اطلاعات درباره رفتار اجتماعی و هیجانی کودکان محسوب می‌شوند. بنابراین، جمع‌آوری اطلاعات از آنان با رتبه‌گذاربهای مربی و والد برای دستیابی به تصویری کاملتر از رفتار اجتماعی و رفتارهای مشکل‌دار کودکان ضروری است (گرشام و الیوت، ۱۹۹۰؛ وون، کیم، موریس اسلون، تجرو هیوز، البوم و اسریده، ۲۰۰۳؛ مکابی و ملر، ۲۰۰۴؛ ون‌هورن، اتکینز - برنت، کارلین، رمی و اسنایدر، ۲۰۰۷).

از دیدگاه اریکسون^{۱۷} (۱۹۶۳ نقل از مک ناری، ۲۰۰۲)، در سالهای پیش از دبستان، کودکان به خودپنداشت مطمئن‌تر، مهار مؤثرتر هیجانها، مهارت‌های اجتماعی تازه و اصول اخلاقی دست می‌یابند. در این دوران، کودکان احساسها و افکار دیگران را بهتر درک می‌کنند و مهارت آنها در تعامل با دیگران افزایش می‌یابد. تعامل اجتماعی با همسالان و دیگران، تجربه‌های یادگیری را برای آنها فراهم می‌کند که در نتیجه آن مسئولیت همکاری، تعیین هدف و ادامهٔ تعامل را می‌پذیرند و از این طریق مهارت‌های اجتماعی خود را گسترش می‌دهند.

در نظریه یادگیری اجتماعی شناختی بندورا^{۱۸} (۱۹۸۶)، ۱۹۸۷ نقل از باسی و بندورا، ۱۹۹۹) مهارت‌های اجتماعی و یا حتی رفتارهای پرخاشگرانه برحسب تعامل چند جانبه بین تأثیرات شناختی، رفتاری و محیطی یاد گرفته می‌شوند. کودکان با توجه به مشاهده روابط اجتماعی همسالان و نیز بزرگسالان، رفتارهای اجتماعی متناسب با جنس را از طریق الگوبرداری (از طریق رسانه‌ها در قالب فیلم و کارتون، والدین و نیز همسالان همجنس) و رمزگردانی اطلاعات مشاهده شده و سپس مرور ذهنی و بازآفرینی، می‌آموزند و بازآفرینی می‌کنند. مطابق با این نظریه، کودکان بیشتر به الگوهای همجنس خود توجه دارند و رفتارهای متناسب با جنس خود را نیز بیشتر ترجیح

مهارت‌های اجتماعی^۱ به‌عنوان یکی از مهمترین دستاوردهای دوران کودکی شناخته شده‌اند (براکن^۲، کیت^۳ و واکر^۴، ۱۹۹۴ نقل از جمیانگ - شرینگ، ۲۰۰۴). مهارت‌های اجتماعی، مانند همیاری^۵، جرئت‌ورزی^۶، خودمهارگری^۷ و مسئولیت‌پذیری^۸، رفتارهای آموخته شده قابل مشاهده‌ای هستند که فرد را قادر می‌سازند به طور مؤثری با دیگران تعامل داشته باشد و از واکنش‌های نامعقول اجتماعی خودداری کند (گرشام و الیوت، ۱۹۹۰؛ اسمیت و تراویس، ۲۰۰۱).

بسیاری از پژوهشگران (گرشام و الیوت، ۱۹۹۰؛ پارک‌هاست و آشر، ۱۹۹۲؛ مانز، فانتوزو و مک‌درموت، ۱۹۹۹) مهارت اجتماعی را به‌عنوان زیر مجموعه‌ای از سازه کفایت اجتماعی می‌دانند و معتقدند که برای درک درست از میزان کفایت اجتماعی کودکان سنین پیش دبستانی، باید هر دو بُعد مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای مشکل‌دار^۹ ارزیابی شود. زیرا کودکان فاقد سطوح بالای مهارت‌های اجتماعی، نه‌تنها تعامل موفقیت‌آمیزی با همسالان خود ندارند، بلکه رفتارهای مشکل‌دار درونی‌سازی شده^{۱۰} (مانند احساس غمگینی، افسردگی، تنهایی) و رفتارهای مشکل‌دار برونی‌سازی شده^{۱۱} (مانند پرخاشگری جسمانی یا کلامی، مهار ضعیف خلق و بحث کردن با دیگران) را نیز بیشتر تجربه می‌کنند (والثال، کونولد و پیانتا، ۲۰۰۵). افزون بر این، مهارت‌های اجتماعی بالا، موفقیت تحصیلی آینده را کاملاً پیش‌بینی می‌کنند (آگوستین^{۱۲} و بین^{۱۳}، ۱۹۹۷ نقل از بین و پله‌تایر، ۱۹۹۹؛ مکابی و ملر، ۲۰۰۴؛ ریم - کافمن^{۱۴}، پیانتا^{۱۵} و کاکس^{۱۶}، ۲۰۰۰ نقل از استانتون - چاپمن، جاستیس، اسکیب و گرنت؛ ۲۰۰۷).

از آنجا که خانواده و محیط‌های اجتماعی مانند مهدکودک و کودکستان، تأثیر بسیار مهمی در تحول مهارت‌های اجتماعی و فرایند اجتماعی شدن کودکان دارند (فارنکوف،

1. social skills
2. Bracken, B. A.
3. Keith, L.
4. Walker, K.
5. cooperation
6. assertion

7. self-control
8. responsibility
9. problematic behaviors
10. internalized
11. externalized
12. Agostin, T. M.

13. Bain, S. K.
14. Rimm- Kaufman, S. E.
15. Pianta, A.
16. Cox, M.
17. Erikson, E.
18. Bandura, A.

مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای مشکل‌دار تفاوتی وجود نداشت. در همین راستا، کمپبل^۲ (۱۹۹۵) نقل از هواکینگ و کیسر، (۲۰۰۳) نیز به این نتیجه رسید که دختران و پسران در سنین پیش دبستانی، در بروز رفتارهای مشکل‌دار مشابه‌اند. در بررسی کمپبل، از بین ۱۶ بررسی انجام شده با در نظر گرفتن جنس در ارتباط با رفتارهای مشکل‌دار، نتایج ۵ مطالعه با نتیجه پژوهش اولیه گرشام و البوت (۱۹۹۰) همسو بود. این یافته‌ها، این نکته را برجسته ساختند که پسران نسبت به دختران سطوح بالاتری از رفتارهای مشکل‌دار (دانکن^۳، بروک-گان^۴ و کله-بانوف^۵، ۱۹۹۴، ایدن^۶، ۱۹۹۹، کیسر^۷، ۲۰۰۰، لایوگنه^۸ و دیگران، ۱۹۹۶، اسپیکر^۹، لارسن^{۱۰}، لويس^{۱۱}، کلر^{۱۲} و گیل کریست^{۱۳}، ۱۹۹۹ نقل از هواکینگ و کیسر، ۲۰۰۳) به‌ویژه رفتارهای برونی‌سازی شده (دانکن و دیگران، ۱۹۹۴، کیسر و دیگران، ۲۰۰۰، لایوگنه و دیگران، ۱۹۹۹ نقل از هواکینگ و کیسر، ۲۰۰۳) را نشان می‌دهند.

در چندین پژوهش نیز (دانکن و دیگران، ۱۹۹۴، کیسر و دیگران، ۲۰۰۰ نقل از هواکینگ و کیسر، ۲۰۰۳) در قلمرو مشکلات درونی‌سازی شده به تفاوت بین دو جنس دست نیافتند. هواکینگ و کیسر (۲۰۰۳) معتقدند که باید بررسی‌های بیشتری درباره تفاوت دو جنس در مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای مشکل‌دار در اوایل کودکی انجام شوند تا جنبه‌های مختلف آن روشن شوند.

در دو پژوهش انجام شده در ایران درباره مقایسه مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای مشکل‌دار دختران و پسران در سنین پیش دبستان با رتبه‌گذاریه‌های مربی و والد که هر دو در شهر شیراز انجام شد، یافته‌ها همسو نبودند. چنانچه نورانی (۱۹۹۸) دریافت که با رتبه‌گذاری مربی و والد، نمره‌های دختران در مهارت‌های اجتماعی نسبت به پسران بالاتر و در رفتارهای مشکل‌دار نمره‌های پسران نسبت به دختران بالاتر بودند. با این حال، شهیم (۱۳۸۴) در مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای مشکل‌دار مطابق با

می‌دهند. به‌گونه‌ای که در سنین پیش از دبستان، دختران به اقتباس رفتارهای اجتماعی مانند همیاری، مسئولیت‌پذیری و از این قبیل می‌پردازند، در حالی که الگوگیری پسران از رفتارهای مستقل‌تر، فعال‌تر و حتی پرخاشگرانه‌تری است که پیامد مشاهده منابع مختلف مانند رسانه‌ها، والدین، همسالان و یا مربیان است.

بسیاری از پژوهشگران توجه خود را به تفاوت‌های بین دختران و پسران در مهارت‌های اجتماعی، رفتارهای مشکل‌دار، چگونگی رفتار در موقعیت‌های اجتماعی و خانوادگی و اهمیت نقش متغیرهای زمینه‌ای معطوف ساخته‌اند (چن، روبین، لی و لی، ۱۹۹۹). در تحقیق اولیه گرشام و البوت (۱۹۹۰) با استفاده از ابزاری با عنوان «نظام رتبه‌گذاری مهارت‌های اجتماعی^۱ (SSRS)» تفاوت‌های معنادار در مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای مشکل‌دار دختران و پسران سنین ۳ تا ۵ سال براساس رتبه‌گذاری مربیان و والدین، مشاهده شد. نتایج رتبه‌گذاری مربیان و والدین نشان دادند که مهارت‌های اجتماعی در دختران بالاتر و رفتارهای مشکل‌دار در پسران بیشتر است. در حالی که مشکلات درونی‌سازی شده دختران و پسران براساس رتبه‌گذاری والدین و مربیان مشابه بود.

به‌رغم آنکه در برخی از پژوهش‌ها، نتایج مشابهی به ویژه در ارتباط با سطوح بالاتر مهارت‌های اجتماعی (دنهام، مک‌کینلی، کوچود و هالت، ۱۹۹۰؛ هستینگز، زان - وکسلر و آشر، ۱۹۹۲؛ مرل، ۱۹۹۳؛ مک‌کلین و کینسی، ۱۹۹۹؛ مه‌یر، ۲۰۰۰؛ مارتین و فییس، ۲۰۰۱؛ وینسترا و دیگران، ۲۰۰۷) و سطوح پایین‌تر رفتارهای مشکل‌دار در دختران نسبت به پسران (چن و دیگران، ۱۹۹۹؛ مک‌کلین و کینسی، ۱۹۹۹؛ هی، کسل و دیویس، ۲۰۰۰؛ مارتین و فییس، ۲۰۰۱؛ ژو، فارور، سوارتز و چنگ، ۲۰۰۳؛ وینسترا و دیگران، ۲۰۰۷) به دست آمد، اما در پژوهش‌های دیگر (گروسک، ۱۹۹۱؛ فارور و برنستیتز، ۱۹۹۴؛ پرسن، ۲۰۰۵؛ گولی، براتمن، هوانگ و شراوت، ۲۰۰۸) بین دو جنس در

1. Social Skills Rating System
2. Campbell, S. B.
3. Duncan, G. J.
4. Brook - Gunn, P. K.
5. Klebanov, P. K.

6. Eiden, R. D.
7. Kaiser, A. P.
8. Lavigne, J. V.
9. Spieker, S. J.
10. Larsen, N. C.

11. Lewis, S. M.
12. Keller, T. E.
13. Gilchrist, L.

رتبه‌گذاری والدین به تفاوت معنادار در دو جنس دست نیافت. تنها مربیان، مهارت‌های اجتماعی دختران را از پسران به‌طور معناداری بالاتر رتبه‌گذاری کردند، در حالی که در رفتارهای مشکل‌دار بین دختران و پسران، تفاوت معنادار وجود نداشت. اهمیت انجام این پژوهش، در کسب اطلاعات مهمی درباره رفتارهای اجتماعی و رفتارهای مشکل‌دار در دختران و پسران در سنین پیش دبستانی است که ضمن افزودن به دانش موجود، استلزامهای کاربردی را نیز در این زمینه به برنامه‌ریزان ارائه کند. تحقیق حاضر، به دلیل تناقض در نتایج بررسی‌های انجام شده در ایران و نیز به منظور آشکارشدن زوایای تفاوت‌های جنسی در مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای مشکل‌دار انجام شده تا به واری فرضیه‌های زیر پردازد:

- ۱- مهارت‌های اجتماعی دختران در سنین پیش دبستانی، بیشتر از پسران است.
- ۲- رفتارهای مشکل‌دار پسران در سنین پیش دبستانی، بیشتر از دختران است.

روش

آزمودنی‌های تحقیق متشکل از ۱۲۰۰ کودک (۶۰۰ نفر دختر، ۶۰۰ نفر پسر) ۳ تا ۵ ساله کودکستان‌های شهر تهران بودند که با روش نمونه‌برداری چند مرحله‌ای^۱ انتخاب شدند. پس از تقسیم شهر تهران به ۵ ناحیه شمال، مرکز، جنوب، شرق و غرب از هر ناحیه، ۲ منطقه به‌طور تصادفی برگزیده شد، سپس از فهرست موجود از هر منطقه، تعداد ۱۰ مهدکودک (مجموعاً ۳۰ مهدکودک) و از هر کدام ۲۰ کودک ۳ تا ۵ ساله (از هر سن ۵ کودک مجموعاً ۱۲۰۰ کودک) به‌طور تصادفی انتخاب شدند. نمونه‌نهایی تحقیق، پس از حذف فرم‌های ناقص، شامل ۱۰۰۱ کودکی شد که هم والد و هم مربی آنها فرم‌های مخصوص خود را تکمیل کردند.

نظام رتبه‌گذاری مهارت‌های اجتماعی کودکان پیش دبستانی (SSRS؛ گرشام و الیوت، ۱۹۹۰)، دارای دو فرم مجزا برای رتبه‌گذاری مربی و والد از مهارت‌های اجتماعی

و رفتارهای مشکل‌دار است.

فرم مربی نظام رتبه‌گذاری مهارت‌های اجتماعی کودکان پیش دبستانی با ۴۰ گویه دارای مقیاس‌های مهارت‌های اجتماعی (زیرمقیاس‌های همیاری، جرئت‌ورزی و خود-مهارگری) و رفتارهای مشکل‌دار (زیرمقیاس‌های برونی-سازی شده و درونی‌سازی شده) است.

فرم والد نظام رتبه‌گذاری مهارت‌های اجتماعی کودکان پیش دبستانی با ۴۹ گویه، دارای مقیاس‌های مهارت‌های اجتماعی (زیرمقیاس‌های همیاری، مسئولیت‌پذیری^{*}، جرئت-ورزی و خودمهارگری) و رفتارهای مشکل‌دار (زیرمقیاس‌های برونی‌سازی و درونی‌سازی شده) است.

فرم‌های رتبه‌گذاری براساس یک مقیاس سه درجه‌ای از صفر تا ۳، فراوانی وقوع مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای مشکل‌دار را از دیدگاه مربی و والد ارزشیابی می‌کند. با جمع نمره‌های تشکیل‌دهنده هر زیرمقیاس، نمره کل آن زیرمقیاس به دست می‌آید. از این رو، دامنه نمره‌های فرم‌های مربی و والد در مقیاس مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای مشکل‌دار در هر زیرمقیاس، صفر تا ۲۰ است.

نظام رتبه‌گذاری مهارت‌های اجتماعی، به دلیل روی آورد چند حیطه‌ای و ارزیابی از سوی چندین رتبه‌گذار و نیز در نظر گرفتن امکان مداخله، به وسیله بسیاری از پژوهشگران (دماری و دیگران، ۱۹۹۵؛ فرلانگ و کارنو، ۱۹۹۵؛ وینسترا و دیگران، ۲۰۰۷) به عنوان یکی از بهترین مقیاس‌های اندازه‌گیری مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای مشکل‌دار معرفی شده است. روایی^۲ و اعتبار^۳ فرم مربی (گرشام و الیوت، ۱۹۹۰؛ فانتوزو، مانز و مک‌درموت، ۱۹۹۸؛ جمیانگ - شرینگ، ۲۰۰۴؛ نورانی، ۱۹۹۸؛ شهیم، ۱۳۸۴) و نیز فرم والد در سنین پیش دبستان (گرشام و الیوت، ۱۹۹۰؛ جمیانگ - شرینگ، ۲۰۰۴؛ اوراوکس، ۲۰۰۴؛ نورانی، ۱۹۹۸؛ شهیم، ۱۳۸۴) مورد تأیید قرار گرفته‌اند.

در تحقیق حاضر، پس از ترجمه اولیه پرسشنامه‌ها، از ۱۰ استاد رشته روان‌شناسی دانشگاه‌های تهران که به دو زبان انگلیسی و فارسی تسلط کامل داشتند، خواسته

1. multistage

2. validity

3. reliability

* این زیرمقیاس فقط مربوط به فرم والد است.

مربی و والد نیز محاسبه شد که نتایج آن نشانگر همبستگیهای بین ۰/۱۷ تا ۰/۲۴ برای زیرمقیاسهای مهارت اجتماعی و ۰/۲۶ تا ۰/۳۰ برای رفتارهای مشکل دار بود که همگی معنادار بودند.

برای بررسی تفاوت دو جنس در مهارتهای اجتماعی، رفتارهای مشکل دار از تحلیل واریانس چند متغیری استفاده شد.

یافته‌ها

شاخصهای توصیفی و خلاصه تحلیل واریانس متغیرهای پژوهش، به تفکیک جنس و رتبه‌گذاری در جدول ۱ ارائه شده‌اند.

شد که صحت ترجمه گویه‌های پرسشنامه را بررسی کنند. سپس با بررسی نظرات استادان، اصلاحاتی که درباره آن توافق کلی وجود داشت، انجام شد. در بررسی ضرایب اعتبار فرمهای مربی و والد، میزان آلفا برای زیرمقیاسهای مهارتهای اجتماعی فرم مربی در دختران بین ۰/۷۶ تا ۰/۷۸ و در پسران، بین ۰/۷۵ تا ۰/۷۶ بود. این ضرایب، برای زیرمقیاسهای مهارتهای اجتماعی فرم والد در دختران بین ۰/۷۰ تا ۰/۷۲ و در پسران بین ۰/۷۰ تا ۰/۷۱ بود. همچنین ضرایب همبستگی بازآزمایی، در فرم مربی در زیرمقیاسهای مهارتهای اجتماعی و رفتارهای مشکل دار به ترتیب بین ۰/۸۴ تا ۰/۸۹ و ۰/۸۲ تا ۰/۸۹ بود که این نتایج نشان‌دهنده اعتبار بالای فرمهای مربی و والد SSRS در سطح پیش دبستانی است. ضرایب اعتبار بین رتبه‌گذاریهای

جدول ۱.

میانگینها، انحراف استانداردها و خلاصه تحلیل واریانس مهارتهای اجتماعی و رفتارهای مشکل دار به تفکیک جنس و رتبه‌گذاری

مقیاس	مربی		والد				F	مربی		مقیاس
	دختر		پسر		دختر			پسر		
	SD	M	SD	M	SD	M		SD	M	
مهارتهای اجتماعی										
همیاری	۱۳/۸	۳/۶	۱۲/۵	۳/۸	۱۱/۹	۳/۳	۱۱/۴	۳/۳	۲۹/۱**	۷/۱**
جرئت‌ورزی	۱۱/۵	۳/۹	۱۰/۱	۳/۹	۱۴/۷	۳/۱	۱۴/۶	۳/۲	۲۰/۸**	۰/۱۶
مسئولیت‌پذیری	—	—	—	—	۱۲/۶	۳/۱	۱۲/۱	۳/۲	—	۵/۸*
خودمهارگری	۱۲/۳	۳/۷	۱۱/۳	۳/۸	۱۳/۳	۳/۳	۱۲/۷	۳/۳	۱۳/۳**	۱۲/۴**
رفتارهای مشکل دار										
برونی‌سازی شده	۳/۳	۳/۶	۴/۱	۳/۳	۳/۶	۴/۶	۳/۳	۴/۹	۱۶/۸**	۱۷/۱**
درونی‌سازی شده	۱/۷	۲/۱	۱/۴	۱/۹	۱/۳	۱/۶	۰/۹۹	۱/۴	۳/۳**	۷/۲**

* $P < 0.05$. ** $P < 0.01$.

مقدار آماره باکس^۱ برای مفروضه همگنی ماتریسهای واریانس-کوواریانس برای زیرمقیاسهای مهارتهای اجتماعی و رفتارهای مشکل دار فرم مربی برابر با ۳/۵۴ و ۵/۹۵، و برای فرم والد، ۴/۷۴، ۴/۹۹ به دست آمد که از نظر آماری معنادار نیست.

نتایج آزمون لانداوی ویلکس برای فرم مربی در زیر

مقدار آماره باکس^۱ برای مفروضه همگنی ماتریسهای واریانس-کوواریانس برای زیرمقیاسهای مهارتهای اجتماعی و رفتارهای مشکل دار فرم مربی برابر با ۳/۵۴ و ۵/۹۵، و برای فرم والد، ۴/۷۴، ۴/۹۹ به دست آمد که از نظر آماری معنادار نیست.

نتایج آزمون لانداوی ویلکس برای فرم مربی در زیر

همچنین یافته‌ها نشان می‌دهند که با رتبه‌گذاری والد

نتایج آزمون لانداوی ویلکس برای فرم مربی در زیر

و مربی، بین دو جنس از لحاظ زیرمقیاس‌های مهارت‌های اجتماعی (به استثنای جرئت‌ورزی فرم والد) و نیز رفتارهای مشکل‌دار تفاوت معنادار وجود دارد. نتایج شاخص‌های توصیفی، نیز نشان‌دهنده این است که دختران نمره‌های بالاتری را در همپاری و خودمهارگری مهارت‌های اجتماعی و نیز رفتارهای درونی‌سازی‌شده بیشتری را نیز نسبت به هم‌تایان پسر با رتبه‌گذاری مربی کسب کردند. در حالی که پسران تنها در زیر مقیاس برونی‌سازی‌شده، میانگین بالاتری را به دست آوردند.

بحث

پژوهش حاضر به منظور بررسی تفاوت‌های بین دو جنس در مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای مشکل‌دار براساس رتبه‌گذاری‌های مربی و والد انجام شد. نتایج نشان دادند که نمره‌های دختران نسبت به پسران در زیر مقیاس‌های مهارت‌های اجتماعی (به استثنای جرئت‌ورزی فرم والد) بالاتر است. این نتیجه، با یافته‌های پژوهش‌های اولیه گرشام و الیوت (۱۹۹۰)، هستینگز و دیگران (۱۹۹۲)، مرل (۱۹۹۳)، مک‌کلین و کینسی (۱۹۹۹)، مه‌یر (۲۰۰۰)، مارتین و فیسی (۲۰۰۱)، وینسترا و دیگران (۲۰۰۷) و نیز نورانی (۱۹۹۸) همسو است. همچنین رتبه‌گذاری‌های بالاتر مریان و والدین از مشکلات برونی‌سازی‌شده در پسران نسبت به دختران، با نتایج تحقیقات گرشام و الیوت (۱۹۹۰)، نورانی (۱۹۹۸)، چن و دیگران (۱۹۹۹)، مک‌کلین و کینسی (۱۹۹۹)، کیسر و دیگران (۲۰۰۰) نقل از هاوکینگ، (۲۰۰۳)، هی و دیگران (۲۰۰۰)، مارتین و فیسی (۲۰۰۱)، ژو و دیگران (۲۰۰۳) و وینسترا و دیگران (۲۰۰۷)، مطابقت دارد.

برحسب نظریه یادگیری اجتماعی - شناختی بندورا، مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای درونی‌سازی‌شده بالاتر در دختران و رفتارهای برونی‌سازی‌شده بیشتر در پسران، می‌تواند ناشی از یادگیری مشاهده‌ای و الگوگیری از والد هم‌جنس باشد. به عقیده مکابی و ملر (۲۰۰۴) نیز این امر انتظار اجتماعی نقش‌های جنسی متفاوت را در دختران

و پسران نشان می‌دهد. چون انتظار همسالان، والدین، مریان و به‌طور کلی جامعه آن است که دختران در مقیاس با پسران، مهربانتر و مطیع‌تر باشند، از رفتارهای همیارانه‌تر، مسئولیت‌پذیری بیشتر و نیز مهارت بیشتر بر هیجان‌های منفی خود به ویژه بر رفتارهای پرخاشگرانه برخوردار باشند. در حالی که پسران، به رفتارهای مستقل‌تر، فعالتر، سلطه‌جویانه‌تر و حتی جسورانه‌تر و مسئولیت‌پذیری کمتر به ویژه در انجام تکالیف خانگی تشویق می‌شوند. بنابراین همراه بودن فعالیت‌های نامنظم‌تر و رفتارهای اجتماعی کم‌رنگتر، با رفتارهای مشکل‌دار آنها مرتبط می‌شوند (مارتین و فیسی، ۲۰۰۱). متعاقباً این انتظارات از نقش جنسی در شیوه‌های تربیت و فرزندپروری والدین منعکس می‌شود و تفاوت در رفتارهای اجتماعی دختران و پسران را به وجود می‌آورد (مکابی و ملر، ۲۰۰۴).

عدم تفاوت دختران و پسران در رتبه‌گذاری والد در زیرمقیاس جرئت‌ورزی و به‌ویژه میانگین بالاتر جرئت‌ورزی دختران در رتبه‌گذاری والد (جدول ۱)، نسبت به رتبه‌گذاری مربی، می‌تواند نشانگر این باشد که کودکان دختر و پسر در خانه رفتارهای جرئت‌ورزانه بیشتری را نسبت به محیط‌هایی مانند مهدکودک و کودکستان دارند. در حالی که دختران نسبت به پسران در مهدکودک، رفتارهای جرئت‌ورزانه بیشتری را نشان می‌دهند. براساس دیدگاه گرشام و الیوت (۱۹۹۰)، پسران در بدو ورود به محیط‌هایی مانند مهدکودک، رفتارهای جرئت‌ورزانه کمتری دارند، در حالی که در سطوح بالاتر مثلاً راهنمایی و دبیرستان، رفتارهای جرئت‌ورزانه بیشتری را نشان می‌دهند. شاید بتوان یکی از دلایل جرئت‌ورزی بیشتر دختران در مهدکودک را به جنس مریان نسبت داد.

همچنین براساس نتایج رتبه‌گذاری مربی و والد، دختران در زیرمقیاس درونی‌سازی‌شده رفتارهای مشکل‌دار، میانگین بالاتری را نسبت به پسران به دست آوردند. این یافته با نتایج تحقیقات کریک و زان - واکسلر (۲۰۰۳) و لابن (۲۰۰۷) مطابقت دارد. مطابق با نظر نولن - هوکسما^۱ (۱۹۹۴) نقل از لابن، (۲۰۰۷) سبک‌های مقابله‌ای دختران

1. Nolen-Hoksema, S.

Crick, N., & Zahn-Waxler, C. (2003). The development of psychopathology in females and males: Current progress and future challenges. *Development and Psychopathology, 15*, 719-742.

Demaray, M. K., Ruffalo, S. L., Carlson, J., Busse, R. T., Olson, A. E., Mc Manus, S. M., & Leventhal, A. (1995). Social skills assessment: A comparative evaluation of six published rating scales. *School Psychology Review, 24 (40)*, 648-671.

Denham, S. A., McKinley, M., Couchoud, E. A., & Holt, R. (1990). Emotional and behavioral predictors of preschool peer ratings. *Child Development, 61*, 1145-1152.

Fantuzzo, J., Manz, P. H., & McDermott, P. (1998). Preschool version of the Social Skills Rating System: An empirical analysis of its use with low-income children. *Journal of School Psychology, 36 (2)*, 199-214.

Farrenkopf, C., Howze, Y., & Sowell, V. (1995). *Social skills development for preschool children with visual impairments.* Paper presented at the 73rd International Convention of the Council for Exceptional Children, Indianapolis. Retrieved June 14 from <http://www.eric.ed.gov>.

Farver, J. A. M., & Branstetter, W. H. (1994). Preschoolers' prosocial responses to their peers' distress. *Developmental Psychology, 30*, 334-341.

Furlong, M., & Karno, M. (1995). Review of the Social Skills Rating System. In J. C. Conoley & J. C. Impara (Eds.), *The twelfth mental measurements yearbook* (pp. 967-969). Lincoln, NE: The University of Nebraska Press.

Gouley, K. G., Brotman, L. M., Huang, K. Y., & Shrout, K. E. (2008). Construct validation of the social competence scale in preschool-age children. *Social Development, 17*, 380-398.

با پسران متفاوت‌اند و هنگام مواجهه با مشکلات، فعل-پذیرتر هستند و همین فعل‌پذیری است که احتمال درون-ریزی مشکلات در آنها را افزایش می‌دهد. در حالی که پسران از سبک‌های مقابله‌ای فعالتر، اما آشفته‌تری مانند برون‌ریزی مشکلات استفاده می‌کنند.

پژوهش حاضر، در جامعه کودکان ۳-۵ سال مهد-کودک‌های شهر تهران انجام شده است و در تعمیم نتایج آن به کودکانی که در مهدکودکها تحت آموزش نیستند، کودکان روستایی و نیز کودکان شهرهای دیگر باید جانب احتیاط را حفظ کرد.

با توجه به پیشینه پژوهشها و تأثیر رفتارهای مشکل‌دار و ضعف مهارت‌های اجتماعی بر عملکرد تحصیلی و مشکلات روانی دیگر، پیشنهاد می‌شود که سنجش مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای مشکل‌دار نیز در برنامه‌های سنجش و غربالگری کودکان پیش از ورود به دبستان گنجانده شود و به‌ویژه با توجه به نتایج تحقیق حاضر درباره ضعف مهارت‌های اجتماعی و بالاتر بودن رفتارهای مشکل‌دار در پسران پیش دبستانی، برنامه‌هایی برای آموزش این مهارت‌ها به پسران پیش از ورود به مدرسه طرح‌ریزی و اجرا شود.

منابع

شهبیم، س. (۱۳۸۴). هنجاریابی مقیاس روش درجه‌بندی مهارت‌های اجتماعی برای کودکان پیش دبستانی. *مجله اندیشه و رفتار*، ۴۱، ۱۸۶-۱۷۶.

Bussey, K., & Bandura, A. (1999). Social cognitive theory of gender development and differentiation. *Psychological Review, 106*, 676-713.

Bain, S. K., & Pelletier, K. A. (1999). Social and behavioral differences among a predominantly African American preschool sample. *Psychology in the Schools, 36 (3)*, 249-259.

Chen, X., Rubin, K. H., Li, B., & Li, D. (1999). Adolescent outcomes of social functioning in Chinese children. *International Journal of Behavioral Development, 23 (1)*, 199-223.

- McCabe, P. C. & Meller, P. J. (2004).** The relationship between language and social competence: How language impairment affects social growth. *Psychology in the Schools, 41* (3), 313-321.
- McClellan, D. E., & Kinsey, S. (1999).** *Children's social behavior in relation to participation in mixed-aged or same age classrooms.* Early Childhood Research Practice, 1 (1) spring. Retrieved December 10, 2007 from <http://ecrp.uiuc.edu/v1-n1/mcclellan>.
- McNary, B. A. (2002).** *A study to identify the degree of socialization skills of students with learning disabilities.* Unpublished Master of Science thesis With a Major in Education, University of Wisconsin-Stout.
- Meier, S. T. (2000).** Treatment sensitivity of the PE form of the Social Skills Rating Scales: Implications for test construction procedures. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development, 33*, 144-156.
- Merrell, K. W. (1993).** The alliance of adaptive behavior and social competence: An examination of relationships between the scales of Independent Behavior and the Social Skills Rating System. *Research in Developmental Disabilities, 15*, 39-47.
- Nourani, Kh. (1998).** *Social skills and adaptive behavior of Iranian preschoolers: Teachers' and parents' ratings.* Unpublished doctoral thesis. Department of human development and applied psychology; Ontario institute for studies in education of the university of Toronto.
- Oravec, L. M. (2004).** *Social skills and behavior problems of African American head start preschoolers: role of parenting, informal social support and children's exposure to family conflict and*
- Gresham, F. M., Elliott, S. N. (1990).** *Social Skills Rating System.* Circle Pines, MA: American Guidance Services.
- Grusec, J. E. (1991).** Socializing concern for others in the home. *Developmental Psychology, 27*, 338-342.
- Hay, D. F., Castle, J., & Davies, L. (2000).** Toddlers' use of force against familiar peers: A precursor of serious aggression? *Child Development, 71*, 457-467.
- Hastings, P. D., Zahn-Waxler, C., & Usher, B. B. (1992).** The Development of concern for others in children with behavior problems. *Developmental Psychology, 36*, 531-546.
- Huaqing Q. C., Kaiser, A. P. (2003).** Behavior problems of preschool children from low-income families: *Review of the literature Topics in Early Childhood Special Education, 23*(4), 188- 216.
- Jamyang-Tshering, K. (2004).** *Social competence in Preschoolers: An evaluation of the psychometric properties of the preschool Social Skills Rating System (SSRS).* Unpublished doctoral thesis. Department of psychology: Pace University.
- Labun, A. (2007).** *Family climate and adolescent internalizing problems among non-immigrant and immigrant girls and boys.* Unpublished master thesis, Utrecht University.
- Manz, P. H.; Fantuzzo, J. W. & Mc Dermott, P. A. (1999).** The parent version of the preschool social skills rating scale: An analysis of its use with low-income, ethnic minority children. *School Psychology Review, 28* (3), 443-505.
- Martin, L. C., & Fabes, R. A. (2001).** The stability and consequences of young children's same-sex peer interactions. *Developmental Psychology, 37* (3), 431-446.

- System. *School Psychology Quarterly*, 22 (2), 162-199.
- Vaughn, S., Kim, A., Morris Sloan, C.V., Tejero Hughes, M., Erlbaum, B., & Sridhar, D. (2003).** Social Skills Interventions for Young Children with Disabilities. *Remedial and Special Education*, 24 (1), 2-15.
- Veenstra, R., Lindenberg, S., Oldehinkel, A., J., De Winter, A. F., Verhulst, F. C., & Ormel, J. (2007).** Prosocial and antisocial behavior in pre-adolescence: Teachers' and parents' perceptions of the behavior of girls and boys. *International Journal of Behavioral Development*. Retrieved September 20, 2007 from www.sagepub.com.
- Walthall, J. C., Konold, R. T., & Pianta, C. R. (2005).** Factor structure of the social skills Rating System across child gender and ethnicity. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 23, 201-215.
- Xu, Y., Farver, J. A. M., Schwartz, D., & Chang, L. (2003).** Identifying aggressive victims in Chinese children's peer groups. *International Journal of Behavioral Development*, 27 (3), 243-252.
- community violence*. Unpublished doctoral thesis. Faculty of the Graduate School; University of Maryland.
- Parkhurst, J. T., & Asher, S. R. (1992).** Peer rejection in middle school: Subgroup differences in behavior, loneliness, and interpersonal concerns. *Developmental Psychology*, 28, 231-241.
- Persson, G. E. B. (2005).** Developmental perspectives on prosocial and aggressive motives in preschoolers' peer interactions. *International Journal of Behavioral Development*, 29, 80-91.
- Smith, S. W., & Travis, P. C. (2001).** Conducting social competence research: Considering conceptual frameworks. *Behavioral Disorders*, 26, 360-369.
- Stanton-Chapman, T. L., Justice, L. M., Skibbe, L. E., & Grant, S. L. (2007).** Social and behavioral characteristics of preschoolers with specific language impairment. *Topics in Early Childhood Special Education*, 27, 98-109.
- Van Horn, M. L., Atkins- Burnett, S., Karlin, E., Ramey, S. L. & Snyder, S. (2007).** Parent ratings of children's social skills: Longitudinal psychometric analyses of the Social Skills Ratings